

During 40 post-reform years the total number of Donbas workers increased by a factor of 30. The main territories of the migrants' origin as opposed to agricultural migrations where Left-Bank Ukraine came first were the Central Russia provinces, in particular Kursk, Oryol, Tula, Voronezh and others. The most Ukrainian migrants came from Kharkiv, Chernihiv, Poltava and Kyiv provinces although their quantity was much less than the Russian provinces migrants' number.

Besides Russian and Ukrainian villagers the Tartars, the Byelorussians, the Poles and representatives of other nationalities came to Donbas. This fact caused ethnic inhomogeneity of Donbas workers and influenced the dynamics of the region ethnic structure increasing the number of Russians and representatives of other ethnic groups in the region.

The main social and cultural distinctive features formed in the post-reform period due to development of the territory's natural recourses and agricultural migrations to the region kept their significance in their further development and became the basis for Donbas regional identity peculiarities formation.

Key words: *industrial migrations, post-reform Donbas, ethnic structure of the region.*

УДК 327-027.511-042.2

О.А. Сурніна-Далекорей

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК СУЧАСНИХ ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті порушується проблема взаємозв'язку між глобалізацією та порівняльним політичним аналізом. Узагальнюючи, що в рамках традиційного компаративного аналізу, держава сприймається як ключовий внутріполітичний актор, авторка дослідження аналізує як глобалізація впливає на внутрішньодержавні політичні структури та процеси. В результаті авторка приходить до висновку, що основні сучасні виклики, що стоять перед державою містяться в глобальному комплексі економічних, технологічних, екологічних та культурних структур, на тлі значної конкуренції із зростаючим впливом наднаціональних органів та транснаціональних корпорацій. Розуміння цього, на думку авторки, повинно вплинути на логіку порівняльного політичного аналізу, що фокусується на дослідженні політичних систем сучасних держав та їх окремих структурних компонентів. Природа сучасних глобальних суспільно-політичних процесів актуалізувала питання про розширення тематичної та предметної сфери порівняльної політології, про включення в неї нових класів об'єктів, що виходять за рамки традиційної "державоцентристської" парадигми. На користь чого свідчить те, що порівняльне вивчення глобальних трансформацій стало предметом масштабних міжнародних проектів останніх років. Отже, робить висновок авторка, є всі підстави вважати, що такі дослідження будуть продовжені.

Ключові слова: *порівняльний аналіз, глобалізація, політична система, держава, транснаціональні корпорації.*

Розчарування у застарілих підходах в рамках неінституціоналізму, структурного функціоналізму і теорій розвитку в політиці та формування нової картини політичного світу здійснили істотний вплив на предметне та методологічне поле порівняльної політології на межі 20-21 століть. Інверсія посткласичної картини світу, поява нетрадиційних суб'єктів політики – транснаціональних корпорацій, неурядових організацій, антиглобалістів та інших транснаціональних гравців – покликали

використання принципово нових методологічних засобів та інструментів компаративного дослідження. Однією з актуальних тем сучасної порівняльної політології стало дослідження впливу глобалізації на політичні системи, культурні традиції та процеси у різних країнах світу [1]. Однак попри широке розповсюдження терміну «глобалізація» в сучасній політичній науці, науковці продовжують дискутувати з приводу місця даного феномену в рамках політичної компаративістики. Однією з причин подібних наукових суперечок є те, що теорія глобалізації, попри тривалий період свого розвитку, перетворилась на одну з найважливіших тем сучасної науки тільки на межі ХХ-ХХІ століть.

Порівняльне вивчення глобальних трансформацій стало предметом масштабних міжнародних проектів останніх років – Д. Хелд [2], М. Албро [3], Д. Джуліус [7]. Серед загалу науковців з'явився інтерес до таких проблем як протяжність глобальних структур, інтенсивність глобальних взаємодій, їх вплив на політичні системи різних країн, вплив глобальних взаємозв'язків на направленість політичної кооперації. Процеси політичної дифузії, хвилі глобалізації, глобальна та національна демократії, політична економія в епоху глобальних трансформацій стали новим полем дослідження із використанням порівняльної методології [4, 5, 6, 12, 13, 15].

В центрі уваги наукового дослідження стоїть питання взаємозв'язку між глобалізацією і порівняльним політичним аналізом. Традиційно останній пов'язують із внутріполітичними акторами, зокрема державою. Глобалізація ж, натомість, наголошує на важливості недержавних політичних акторів, в тому числі і нетрадиційних суб'єктів міжнародних відносин.

На думку цілого ряду сучасних дослідників, одним з найпоширеніших дискрептивних означень сучасної світової політики є поняття «трансформації» [14, с. 15]. Тож питання природи політичних перетворень та наслідків цих процесів у глобальному вимірі не могло не вплинути на характер організації сучасних порівняльних досліджень та специфіку компаративного аналізу загалом. Мова йде про такі далекосяжні виміри світового політичного процесу, як : динамічне зростання кількості нових країн; поглиблення процесів глобальної демократизації; зміцнення світової капіталістичної економіки; зростання і поширення регіональної економічної інтеграції; розвиток міжнародного громадянського суспільства.

На окремих з наведених чинників доцільно зупинитись детальніше. Так, триумф капіталізму на межі століть, продемонстрував перехід від світу специфічних національних економік до глобальної економіки, в якій виробництво набуло міжнародного характеру, а сама світова економіка перетворилась на самостійного суб'єкта. Все це безумовно поставило під питання можливості економічного контролю багатьох держав світу, а також актуалізувало проблему концентрації економічної і, відповідно, політичної влади в руках таких міжнародних акторів, як, наприклад, багатонаціональні корпорації (General Motors, Esso, Shell, BP, McDonald's, Nestle). Вирішальною перевагою подібних корпорацій перед національними урядами стала можливість вільного переміщення капіталу та виробництва з країни в країну, а відтак і повсякчасного імперативу глобальної економіки.

Підрив основ економічного суверенітету держав, а також значний вплив міжнародного капіталу на світову економіку, актуалізували спроби економічної кооперації на регіональному рівні (Європейський Союз, НАФТА, МЕРКОСУР, АСЕАН, Євразійський економічний союз). При тім серед загалу спеціалістів знайшло підтримки твердження, що зростання регіональної економічної взаємодії може мати істотні політичні наслідки. Найуспішнішим експериментом в сфері регіональної інтеграції являється Європейський Союз – взірць як політичного, так і економічного союзу, в

якому наднаціональні органи безумовно здатні диктувати певні рішення національним державам.

На цьому фоні очевидно, що темпи економічної глобалізації сьогодні набагато випереджають темпи глобалізації політичної, яка об'єктивується, перш за все, у зростаючому значенні міжнародних організацій. Означені транснаціональні корпорації, а також неурядові організації та міжнародні групи тиску (як, наприклад, антиглобалісти) в сукупності дали можливість говорити про зростання ролі глобального громадянського суспільства, а відтак і про зміну відносин між державою та суспільством. Діяльність нових груп змінила природу управління у багатьох країнах, оскільки змусила включити ці нові суспільні рухи у внутріполітичний процес, модифікувавши таким чином існуючі процедури політичної участі. Рушійною силою зростання та розширення глобального громадянського суспільства безумовно стала інформаційна революція, поширення супутникового зв'язку, телекомунікаційних мереж, інтернету, інших видів інформаційних технологій, глобальних інформаційних агентств.

Таким чином, окреслені тенденції сучасного світового розвитку, безумовно, дають підстави говорити про глобальну структуру політичних, економічних, культурних відносин, що зв'язують сьогодні окремі суспільства в єдину систему. Все це трансформує саме розуміння політики і суті політичних відносин, і наголошує на важливості концепту глобальності в рамках порівняльного політичного аналізу. Традиційне уявлення про можливість чіткого розділення між внутрішньою і зовнішньою політикою, тобто того, що відбувається в середині національної держави, і того що має місце за її межами – нівелюється. Натомість глобалізація перетворюється на своєрідний імператив політичної компаративістики.

Як зазначає М. Содеро, порівняльна політологія традиційно зосереджується на вивченні політичних реалій пов'язаних з державою та аналізі внутріполітичного середовища в якому вона діє. При цьому держава та її структури виступають основною аналітичною «одиноцею аналізу» з огляду на три визначальні аспекти. По-перше, вона сприймається як «природня» одиниця аналізу. По-друге, це визначена політична територія, що адмініструється національними та суверенними утвореннями. По-третє, вона характеризується наявністю чіткої національної господарської системи та охоплює значну кількість елементів нації-держави (останнє однак є скоріше теоретичним, аніж практичним твердженням) [10, с. 5].

При тім, на думку науковця, основні сучасні виклики, що стоять перед державою містяться в глобальному комплексі економічних, технологічних, екологічних та культурних структур, на тлі значної конкуренції із зростаючим впливом наднаціональних органів та транснаціональних корпорацій. Ці чинники, на переконання автора, в сукупності можуть призвести до ігнорування або ж взагалі знецінення фактору території будь-якої держави. Розуміння цього, на його думку, повинно вплинути на логіку порівняльного політичного аналізу, що фокусується на дослідженні політичних систем сучасних держав та їх окремих структурних компонентів.

Отже, в рамках традиційного компаративного політичного аналізу, держава сприймається як ключовий внутріполітичний актор. Основою такого підходу стала запропонована М. Вебером класична формула держави, як інституту, що володіє примусовою кінцевою владою на визначеній кордоном території і легітимізованій через апарат уряду, армію та поліцію. При тім модерна теорія держави стверджує, що контролююча влада держави в сучасних умовах істотно скоротилась. Причини цього, на думку окремих дослідників, містяться в тому, що «більшість людей сьогодні живуть в країнах чий суверенітет визначається та регулюється нормами світової міжнародної системи та організаціями глобальної капіталістичної економіки» [9, с. 25]. Як наслідок,

державний суверенітет часто здається обмеженим : військова, економічна, соціальна сили ставлять під сумнів питання територіального імперативу держави.

З огляду на це, питання того як глобалізація впливає на компетенцію і повноваження держави залишається відкритим. Уявлення науковців щодо впливу глобалізації на внутрішньодержавні політичні структури та процеси часто носять амбівалентний характер. З одного боку, вважають, що поняття «національна держава» – безнадійно застаріла конструкція. Оскільки сучасний світовий розвиток кидає виклик не тільки поточним формам держави, але також можливості територіальної об'єктивації суверенної влади. З іншого боку, зауважують, – держави насправді проводять свою власну політику і міжнародні сили мають тільки обмежений та мінливий вплив на внутрідержавний процес.

В той час як більшість сучасних урядів та провідних політичних партій цілком поділяють філософію глобалізму, полеміка щодо впливу основних факторів цього складного явища продовжує зводитись до загального питання : глобалізація – позитивне чи негативне явище? Ентузіасти глобалізації, – т.з. глобалісти, – загалом характеризують це явище як благо, особливо, коли мова йде про її значення для демократії і утвердження «нового світового порядку». Підтвердженням чого, на думку оптимістів, є зростання міжнародної співпраці та прогресу в царині забезпечення миру та спільних цілей розвитку під егідою не тільки ООН, але і регіональних інституцій. Метою такої кооперації, як правило, є звернення до цілого ряду фундаментальних політичних, економічних, соціальних, девелопменталістських, ментальних, гендерних та інших аспектів людських прав. При тім ентузіасти глобалізації припускають, що звернення до цих тем безумовно потребує широкої участі дієздатних, соціально відповідальних та ефективних держав та недержавних установ і організацій. Інтенсифікації прогресу, на їх переконання, також сприяло б залучення місцевих груп та масових організацій з усього світу, як елементів глобального громадянського суспільства.

З огляду на це, ключовим завданням сучасної порівняльної політології, науковці вважають ефективне врахування всієї мозаїки особливостей внутріполітичних акторів, структур та процесів. При цьому порівняння політичних систем може проводитися або за принципом виявлення загальних характеристик і тенденцій розвитку, або – навпаки, за принципом виявлення унікальності між ними.

Таким чином, політичні системи різних національних держав продовжують розглядаються як винятковий об'єкт порівняльного політологічного аналізу. При цьому, коли йдеться про "міжнародний" аналіз в рамках компаративної політології, фактично мається на увазі "крос-національний" порівняльний аналіз, що передбачає систематичне вивчення схожих феноменів (таких, як інститути, групи, індивіди, атітюд, цілі, поведінка, соціальні процеси) в різних соціо-економічних, політичних та культурних процесах. Однак критики вказують на вагомий недолік такої компаративної настанови порівняльної політології : приділення недостатньої уваги ролі зовнішніх нетрадиційних політичних акторів, що безпосередньо впливають на внутріполітичне, включно економічне життя.

Так, Г. Сміт зазначає, що порівняльний політичний аналіз, як правило, спирається на таку концептуальну основу, яка «применшує значення насущних та логічних транснаціональних зв'язків, що існують між внутріполітичними і економічними структурами та міжнародною політикою» [11, с. 5]. Як зазначають Д. Лейн і С. Ерсон «у політичній компаративістиці існування і вплив міжнародних акторів складно навіть включити в існуючі конструкції» [8, с. 165]. Отже, складна проблема, – як пов'язати державне членство у міжнародних організаціях із моделями державної стабільності та продуктивності, залишається невирішеною, а в окремих випадках навіть невизнаною.

Ігнорування проблеми впливу зовнішніх нетрадиційних акторів міжнародних відносин на внутріполітичні процеси в рамках порівняльної політології носить загальносистемний характер, за винятком актуалізації проблеми «втручання, залежності, підривної діяльності та зовнішньої допомоги». Однак і ці факти, як правило, сприймаються як відносно незначні, автономні епіфеномени, інтерес до яких обмежений, і, як правило, пов'язаний з політичними проблемами країн, що розвиваються.

Важливо при тім відзначити, що вплив зовнішніх акторів на внутрішню політику в багатьох випадках є набагато глибшим і ширшим, аніж традиційний компаративний політичний аналіз може навіть припустити. Слід зазначити, що є чимало міжнародних та транснаціональних суб'єктів, які можна в сукупності концептуалізувати як «глобалізація» - і, які є важливі для комплексного порівняльного політичного аналізу. Оскільки глобалізація – це багатогранне технологічне, політичне, економічне та культурне явище, що зосереджує основну увагу на національних політичних системах і їх оточенні, а також політиці, що їх зв'язує.

Країни Європейського Союзу демонструють хороший приклад важливості включення транскордонних акторів у компаративний політичний аналіз. Всі країни-члени ЄС представляють демократичні політичні системи. При тім об'єктивне розуміння того, що відбувається в політичному житті кожної з них, неможливе без врахування ролі зовнішніх чинників. Так, взаємовідносини між країнами ЄС характеризують «динамічні зв'язки між транснаціональними, міжнародними та внутрішніми процесами та практиками», а сам регіон Західної Європи є прикладом найбільш інтегрованого політичного та економічного простору. Тобто процеси управління в країнах ЄС не тільки чутливі до імпульсів, що надходять від ключового наднаціонального інституту – Європейської Комісії, але також і від різних політичних, соціальних, релігійних та бізнесових міжнародних акторів. Вплив подібних організацій на процес управління дозволяє включити їх в рамки порівняльного політичного аналізу в якості важливих недержавних акторів і, таким чином, розширити предметні рамки порівняльної політології.

Отже, узагальнюють науковці, в той час як компаративісти в царині дослідження специфіки внутрішньодержавних політичних процесів наголошують переважно на формальних інституціоналізованих структурах, вони майже не помічають впливу на ці процеси інших соціальних сфер, що знаходяться за межами урядових організацій. Мова зокрема йде про вже згадані транскордонні агенти, а також такі внутрішні актори як релігійні та етнічні організації, групи захисту жінок та прав людини, бізнес-асоціації тощо. При тім такі групи, як правило, взаємодіють із релевантними міжнародними партнерами, що безумовно свідчить про зростання «надтериторіальних» відносин, а відтак і нову конфігурацію простору із наголосом на «транссвітовому» та «транскордонному» характері. Як наслідок, розуміння того що означені недержавні актори є сьогодні частиною процесу управління (*використовуємо це поняття в широкому сенсі, що передбачає різні способи, посередництвом яких відбувається координація соціального життя*), потребує від компаративістів врахування їх ролі та впливу в рамках порівняльного політичного аналізу.

Специфіка сучасного світового процесу, посилення глобальної взаємозалежності, а також стирання традиційних меж між внутрішньою та міжнародною політикою, поглибили інтерес до компаративного політичного аналізу, а сама порівняльна політологія зіштовхнулася з проблемою глобалізації. Природа реальних суспільно-політичних процесів поставили на порядок денний питання про розширення тематичної та предметної сфери порівняльної політології, про включення в неї нових класів об'єктів, що виходять за рамки традиційної "державоцентристської" парадигми. Глобалізація активно породжує нове поле досліджень із використанням порівняльної методології, а

сама політична компаративістика, відповідаючи на вимоги глобалізації, вимушена перебудувати свою тематику та методологію.

Список використаної літератури

1. Многоликая глобализация : культурное разнообразие в современном мире / под ред. П. Л. Бергера, С. П. Хантингтона ; пер. с англ. В. В. Сапова под ред. М. М. Лебедевой. - Москва : Аспект Пресс, 2004. - 379 с. ; *Mnogolikaya globalizatsiya : kulturnoe raznoobrazie v sovremennom mire / pod red. P. L. Bergera, S. P. Khantingtona ; per. s angl. V. V. Sapova pod red. M. M. Lebedevoy.* - Moskva : Aspekt Press, 2004. - 379 s.
  2. Глобальные трансформации / Д. Хелд, Д. Гольдблатт, Э. Макгрю, Д. Пerratон; пер. с англ. В. В. Сапова и др. – Москва, 2004. – 536 с. ; *Globalnye transformatsii / D. Kheld, D. Goldblatt, E. Makgryu, D. Perraton; per. s angl. V. V. Sapova i dr.* – Moskva, 2004. – 536 s.
  3. Albrow M. *The Global Age* / M. Albrow. – Cambridge : Polity Press, 1996. – 246 p.
  4. Clark I. *Globalisation and Fragmentation* / I. Clark. – Oxford : Oxford University Press, 1997. – 220 p.
  5. Haynes J. *Politics in the Developing World. A Concise Introduction* / J. Haynes. – Oxford : Blackwell, 2005. – 299 p.
  6. Hay C. *Globalization, European Integration and the Discursive Construction of Economic Imperatives* / C. Hay, B Rosamond // *Journal of European Public Policy*. – 2002. – Vol. 9, Issue 2. – P. 147–167
  7. Julius D. *Global Companies and Public Policy* / D. Julius. – Pinter, 1990. – 208 p.
  8. Lane J.-E. *Comparative Politics. An Introduction and New Approach* / J.-E. Lane, S. Ersson. – Cambridge : Polity Press, 1994. – 260 p.
  9. Opello W.C., Jr. *The Nation-State and Global Order. A Historical Introduction to Contemporary Politics* / W. C. Opello, Jr., S. Rosow. – 2-nd ed. - Boulder, Colo : Lynne Rienner, 1999. – 195 p.
  10. Sodaro M. *Comparative Politics: A Global Introduction* / M. Sodaro. – New York : McGraw Hill, 2001. – 170 p.
  11. Smith H. *Why is there no international democratic theory?* / H. Smith // *Democracy and International Relations*. – Basingstoke : Macmillan, 2000. – P. 1–30
  12. *The Globalization of World Politics : An Introduction to International Relations* / J. Baylis, S. Smith, P. Owens. – 5th ed. – Oxford : Oxford University Press, 2011. – 636 p.
  13. Tilly C. *Big Structures, Large Processes, Huge Comparisons* / C. Tilly. – New York : Russel Sage Publications, 1984. – 192 p.
  14. Webber M. *Problems and issues in foreign policy analysis* / M. Webber, M. Smith // *Foreign Policy in a Transformed World*. – Harlow : Pearson Education, 2002. – P. 9–28
  15. Willetts P. *Transnational Actors and International Organizations in Global Politics* / P. Willetts // *The globalization of World Politics: an Introduction to International Relations* / J. Baylis, S. Smith, P. Owens. – Oxford: Oxford University Press, 2011. – P. 320 – 336
- Стаття надійшла до редакції 06.10.2017 р.

O. Surnina-Dalekorey

THE IMPACT OF GLOBALIZATION ON THE DEVELOPMENT OF MODERN COMPARATIVE STUDIES

In the article the problem of relationship between globalization and comparative political analysis is examined. The author emphasizes that inversion of post-classical picture of the world, appearance of unconventional subjects of politics - transnational corporations, non-governmental organizations, counter-globalisation movement and other transnational players - called for the use of fundamentally new methodological facilities and instruments of comparative research. One of the actual topics of modern comparative political science became research of the impact of globalization on the political systems, cultural traditions and processes in the different countries of the world.

Summarizing, that within the framework of traditional comparative analysis, the state is perceived as a key intra-political actor, the author, in detail examines how globalization affects domestic political structures and processes. As a result, the author concludes that the main current challenges, which stand before the state, are contained in a global set of economic, technological, environmental and cultural structures, on a background of significant competition with the growing influence of supranational authorities and transnational corporations.

Understanding this, according to the author, should affect the logic of comparative political analysis, which focuses mainly on research of political systems of modern states and their structural components. The specificity of the modern world process, the strengthening of global interdependence, and also elimination of the traditional limits between domestic and international politics, has deepened the interest in comparative political analysis, and the comparative political science itself faced the problem of globalization.

The nature of contemporary global socio-political processes actualized the issue of expanding the thematic and substantive scope of comparative political science, including new classes of objects that go beyond the traditional "state-centered" paradigm. In favor of what is evidenced by the fact that the comparative study of global transformations has become the subject of large-scale international projects of recent years. Consequently, the author concludes, there are every reason to believe that such studies will be continued.

Key words : *comparative analysis, globalization, political system, state, transnational corporations.*

УДК 316.648:316.35

Ю.М. Твердохліб

АНАЛІЗ ЦІЛЬОВОЇ АУДИТОРІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ІНФОРМАЦІНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ОПЕРАЦІЇ

У статті подано дефініцію поняттям «цільова аудиторія», «аналіз цільової аудиторії». Висвітлено основні критерії відбору цільової аудиторії для ефективного проведення інформаційно-психологічних операцій держави. Вказано основні етапи процесу проведення аналізу цільової аудиторії.

Ключові слова: *цільова аудиторія (ЦА), інформаційно-психологічний вплив, інформаційно-психологічні операції (ІПСО), об'єкт інформаційно-психологічного впливу, аналіз цільової аудиторії (АЦА), первинна цільова аудиторія, вторинна цільова аудиторія, основні цілі ІПСО, підтримуючі цілі ІПСО, потенційна цільова аудиторія, поточна поведінка аудиторії, бажана поведінка аудиторії.*

Питання аналізу цільової аудиторії при проведенні інформаційно-психологічних операцій є актуальним, оскільки таке явище як «інформаційно-психологічна операція» для України є відносно новим та малодослідженим.

Метою роботи є вивчення процесу аналізу цільової аудиторії при проведенні інформаційно-психологічної операції.

У процесі планування інформаційно-психологічної операції найважливішу роль відіграє фаза визначення цільової аудиторії, на яку буде спрямована дана інформаційно-психологічна операція. Для того, щоб влучно визначити стратегію інформаційно-психологічного впливу під час проведення інформаційно-психологічної операції, спеціаліст ІПСО повинен чітко визначити об'єкт інформаційно-психологічного впливу.